

ΚΑΤΕΥΝΑΣΜΟΣ: ΤΟ ΠΑΡΕΞΗΓΗΜΕΝΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ

ΤΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ- ΥΠΤΓΟΣ (εα)

- Πτυχιούχος τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών Παντείου Πανεπιστημίου
- Μεταπτυχιακό στις Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγικές Σπουδές στο Πάντειο Πανεπιστήμιο
- Μέλος του Ελληνικού Ινστιτούτου Στρατηγικών Μελετών (ΕΛΙΣΜΕ)
- Διγενή 25-27, ΤΚ 15341, Αγία Παρασκευή
- 0030-210-6543131, 0030-6983457318
- rafaelmarippo@yahoo.gr

Είναι γεγονός ότι κατευνασμός, ως στρατηγική ή πολιτική επιλογή έχει αποκτήσει μια αρνητική έννοια και έχει συνδεθεί με ατυχή ιστορικά γεγονότα. Δεν θα ήταν υπερβολή να αναφερθεί ότι ο κατευνασμός έχει δαιμονοποιηθεί στα μάτια μεγάλου μέρους των αναλυτών των διεθνών σχέσεων και των στρατηγικών μελετών. Η «Συμφωνία του Μονάχου», τον Σεπτέμβριο του 1938, αποτελεί ίσως την πλέον γνωστή περίπτωση αποτυχημένης κατάληξης της στρατηγικής του κατευνασμού με τα τραγικά αποτελέσματα της έκρηξης του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Συχνά μάλιστα, ο κατευνασμός έχει συνδεθεί με την ενδοτικότητα, την ηττοπάθεια, την υποχωρητικότητα ακόμη και με την εθνική προδοσία. Ειδικά στη χώρα μας, οι συζητήσεις περί της στρατηγικής του κατευνασμού ουδόλως εισέρχονται στις πραγματικές διαστάσεις του θέματος, αλλά δίνουν την ευκαιρία της αλληλοεκτόξευσης κατηγοριών και πολιτικών συνθημάτων, με τελικό σκοπό όχι την κριτική του συγκεκριμένου εργαλείου, αλλά μάλλον την απόκρυψη της έλλειψης μιας ολοκληρωμένης και συνεκτικής εθνικής εξωτερικής πολιτικής.

Σκοπός της παρούσας ανάλυσης είναι η αποδαιμονοποίηση της έννοιας του κατευνασμού ώστε να προβληθεί η πραγματική αξία και χρησιμότητα του, ως ενός από τα πολλά εργαλεία χάραξης και εφαρμογής εθνικής εξωτερικής πολιτικής-υψηλής στρατηγικής. Η χρήση μάλιστα του κατευνασμού, απεδείχθη επιτυχής στις περιπτώσεις που εφαρμόστηκε ορθολογιστικά και σε συνδυασμό με άλλες στρατηγικές με βραχυπρόθεσμη ή μακροπρόθεσμη στόχευση. Εν κατακλείδι, η επιτυχία ή αποτυχία της χρήσης ενός εργαλείου εξωτερικής πολιτικής-υψηλής στρατηγικής δεν εξαρτάται μόνο από το είδος του, αλλά από πολλούς άλλους παράγοντες όπως τον τρόπο και χρόνο εφαρμογής, τον αντίπαλο ή αντιπάλους και το διεθνές περιβάλλον.

Ας αρχίσουμε εξετάζοντας την έννοια του κατευνασμού. Στο λήμμα κατευνασμός στα ελληνικά λεξικά θα δούμε τα συνώνυμα καταπράυνση, γαλήνευση, υποχώρηση σε απαιτήσεις υπό καθεστώς απειλών, παραχώρηση ετεροβαρών

ανταλλαγμάτων. Ο αγγλικός όρος είναι appeasement με αντίστοιχες έννοιες. Στη μελέτη θεωρούμε τις έννοιες κατευνασμός, πολιτική του κατευνασμού, διπλωματία του κατευνασμού και στρατηγική του κατευνασμού ως συνώνυμες.

Στην ιστοσελίδα της Wikipedia βλέπουμε την πολιτική έννοια του κατευνασμού ως τη διπλωματία των πολιτικών ή υλικών παραχωρήσεων έναντι μιας εχθρικής δύναμης για να αποφύγουμε τη σύγκρουση (appeasement in a political context is a diplomatic policy of making political or material concessions to an enemy power in order to avoid conflict). Αντίστοιχα στη ιστοσελίδα της Britannika θα δούμε τον κατευνασμό ως τη διπλωματία «ειρήνευσης-εξημέρωσης» ενός αδικημένου έθνους μέσω διαπραγματεύσεων για να εμποδίσουμε τον πόλεμο (appeasement: Foreign policy of pacifying an aggrieved nation through negotiation in order to prevent war). Θεωρώ τον πρώτο ορισμό ως πληρέστερο και πλέον περιεκτικό και οι δύο ορισμοί-περιορισμένος πράγματι- παρουσιάζει κάποια στοιχεία που θα αναλυθούν εν συνεχεία. Αμφότεροι οι ορισμοί συμφωνούν ότι ο κατευνασμός αποτελεί ένα εργαλείο της πολιτικής-διπλωματίας-στρατηγικής ενός κράτους, έναντι ενός άλλου κράτους, με τελικό στόχο την αποφυγή του πολέμου ή της σύγκρουσης.

Ιστορικά ο κατευνασμός είναι τόσο παλαιός όσο και οι συγκρούσεις μεταξύ των ανθρωπίνων ομάδων. Ο κατευνασμός παρουσιάζεται με διάφορες μορφές ως προς τις επιδιώξεις και τα κίνητρα του: ένδειξη αδυναμίας, απροθυμίας, δειλίας, αδιαφορίας, ελιγμός για κέρδος χρόνου, διάθεση πραγματικού συμβιβασμού, ελπίδα για αποφυγή των χειρότερων, συνδυασμός των παραπάνω. Κάθε περίπτωση εφαρμογής του είναι διαφορετική και έχει τις δικές της ιδιαιτερότητες.

Ο πατέρας του πολιτικού ρεαλισμού Θουκυδίδης, στο έργο του και δια του στόματος του Περικλή, αναπτύσσει τα επιχειρήματα του εναντίον της κατευναστικής πολιτικής την οποία τελικά απορρίπτουν οι Αθηναίοι και οδηγούνται στον Πελοποννησιακό Πόλεμο (1). Η διαχρονική επαλήθευση των επιχειρημάτων του δεν πρέπει να μας άγει στο συμπέρασμα ότι ο Θουκυδίδης καταδικάζει a priori την κατευναστική πολιτική. Στο έργο του αναφέρεται και στο συνετό βασιλιά της Σπάρτης Αρχίδαμο, που προτείνει την αναμονή για την καλύτερη προετοιμασία των συμπατριωτών του με τη χρήση της εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης, σε αντίθεση με τον Σθενελαΐδα που επιμένει στην άμεση κήρυξη του πολέμου (2). Η πρόταση του Αρχίδαμου δεν αποσκοπεί στην αποφυγή του πολέμου, αλλά σε προσωρινή αποφυγή της σύγκρουσης προς κέρδος χρόνου προς χάριν της προετοιμασίας. Σε μια όμως ευρύτερη ανάλυση, εκτιμώ ότι υπό προϋποθέσεις, γίνεται αποδεκτή από τον Θουκυδίδη –μέσω των επιχειρημάτων του σπαρτιάτη βασιλιά- η χρήση της κατευναστικής πολιτικής για κέρδος χρόνου και δημιουργία ευνοϊκότερων συνθηκών.

Ας έρθουμε τώρα στο Βυζάντιο από όπου και θα δανειστώ αρκετά επιχειρήματα από το βιβλίο του Χαράλαμπου Παπασωτηρίου, «Η Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική 6^{ος}-11^{ος} αιώνας» Στο βιβλίο αυτό η στρατηγική του κατευνασμού

περιγράφεται ως μια από τις τέσσερις αρχέτυπες στρατηγικές (συνδυαζόμενες με πολλές συνδυαστικές μεταξύ τους επιλογές) (3). Στη στρατηγική του κατευνασμού ο δρών αμβλύνει μια απειλή μέσω παραχωρήσεων, είτε μονομερών είτε αμοιβαίων, αποσκοπώντας, στην πιο φιλόδοξη εκδοχή της στρατηγικής αυτής, στη συνολική υπέρβαση της αντιπαλότητας. Αυτή η υπέρβαση της αντιπαλότητας (4) μήπως ήταν και η επιθυμία των Chamberlain και Daladier στο Μόναχο το 1938 ή επρόκειτο για έναν απλό ελιγμό προς κέρδος χρόνου; Η πολιτική του κατευνασμού, με τα εγγενή της πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα, εφαρμόστηκε σε αρκετές περιπτώσεις από τους αυτοκράτορες του Βυζαντίου, με μεγαλύτερη ή μικρότερη επιτυχία κατά περίπτωση. Η επιβίωση της Αυτοκρατορίας για μια και πλέον χιλιετία αποτελεί την καλύτερη απόδειξη ότι η συμπερίληψη του κατευνασμού- σε συνδυασμό πάντα και με τις λοιπές στρατηγικές- στη φαρέτρα της υψηλής στρατηγικής υπήρξε επιτυχής. Επιπλέον, τα ιστορικά δεδομένα δεν συνηγορούν στην άποψη ότι η νομοτελειακή πτώση της Αυτοκρατορίας ήταν αποτέλεσμα εφαρμογής κατευναστικών πολιτικών επιλογών της.

Επιπρόσθετο παράδειγμα επιτυχημένης, για αμφότερες τις πλευρές, κατευναστικής πολιτικής υπήρξε η αντιμετώπιση των ανερχομένων ΗΠΑ πριν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο από τη Βρετανία (5). Η τακτική αυτή είχε ως αποτέλεσμα να ομαλοποιηθούν οι σχέσεις των δύο χωρών, που για ένα και πλέον αιώνα ήταν σε επίπεδο τριβών και εντάσεων, με αποκορύφωση τον αγγλοαμερικανικό πόλεμο του 1812. Επιπλέον, η υιοθέτηση κατευναστικής πολιτικής εκ μέρους της Βρετανίας, εξ ανάγκης ένεκα της παρακμάζουσας ισχύος της, οδήγησε όχι μόνο στην υπέρβαση της αντιπαλότητας με τις ΗΠΑ, αλλά τελικά στη δημιουργία μιας ειδικής σχέσεως μεταξύ των δύο αγγλοσαξονικών δυνάμεων που διατηρείται έως τις μέρες μας. Εδώ πρέπει να επισημάνουμε ότι η βρετανική απόφαση για πολιτική, εδαφική και οικονομική αναδίπλωση, υπήρξε συνειδητή απόφαση της με σκοπό τον περιορισμό του δυσβάστακτου κόστους που απαιτούσε η αποικιακή πολιτική για τα οικονομικά της δεδομένα (6). Μη τήρηση της πολιτικής του κατευνασμού, πιθανόν να είχε οδηγήσει τη Βρετανία σε σύγκρουση πολιτική, οικονομική ή και στρατιωτική με τις ΗΠΑ για τον έλεγχο του δυτικού ημισφαιρίου. Η σύγκρουση αυτή, ένεκα της προοδευτικής αύξησης ισχύος των ΗΠΑ, λογικά θα κατάληγε σε βάρος της Βρετανίας, ενδεχομένως με οδυνηρές συνέπειες για την τελευταία. Στη Βρετανία του 1890-1900 υπήρξαν έντονες αντιδράσεις για την εφαρμογή της ενδοτικής-κατευναστικής πολιτικής, η οποία ερμηνεύτηκε ως η απαρχή της, αδιόρατης ακόμη, παρακμής. Στηριζόμενοι στην ασφάλεια που παρέχει η εξαγωγή συμπερασμάτων με βάση το ιστορικό πρωθύστερο, διαπιστώνουμε ότι η συγκεκριμένη βρετανική επιλογή υπήρξε ορθολογιστική και επωφελής για το κράτος. Εκτελέστηκε ελεγχόμενα και μέσα σε σωστά χρονικά πλαίσια και όρια, προστατεύοντας στο μέγιστο δυνατό βαθμό το γόητρο της αυτοκρατορίας και τη σχετική θέση της μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων της εποχής της, επιτρέποντας, παράλληλα τη μη διακύβευση των ζωτικών συμφερόντων της.

Ας επανέλθουμε τώρα στην περίπτωση του κατευνασμού της ναζιστικής Γερμανίας στις παραμονές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου που αποτελεί και την πλέον προβεβλημένη αποτυχία της συγκεκριμένης πολιτικής. Έκτοτε, ο κατευνασμός απέκτησε κακή φήμη θεωρούμενος ακατάλληλη πολιτική ανεξαρτήτως των εκάστοτε συνθηκών (7). Η πλειονότητα των μελετητών επικρίνει την άτολμη και κατευναστική βρετανογαλλική πολιτική έναντι της ναζιστικής Γερμανίας ως υπεύθυνης για το ξέσπασμα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Οι συνεχείς υποχωρήσεις και η ανοχή τους στη αυξανόμενη γερμανική προκλητικότητα και απαιτήσεις δεν κατάφεραν να διατηρήσουν την ειρήνη και το ευρωπαϊκό status quo. Αντίθετα, μέσω των διαδοχικών επιτυχιών που επέτρεψαν στη ναζιστική Γερμανία να πραγματοποιήσει, επέφεραν αύξηση της ισχύος της και οδήγησαν σε λάθος υπολογισμούς την ηγεσία της ως προς τα όρια αντίδρασης των συμμάχων. Η κριτική αυτή είναι απολύτως ορθή, αλλά είναι άδικο να επιρρίπτουμε όλο το βάρος της αποτυχίας στην πολιτική του κατευνασμού ως εργαλείου και όχι στη λάθος εφαρμογή της από τους συμμάχους. Ακολούθως παρατίθενται ορισμένα αντικρουόμενα επιχειρήματα κατά ή υπέρ του κατευνασμού όπως αυτός εφαρμόστηκε έναντι της ναζιστικής Γερμανίας:

Επιχειρήματα αναφορικά με τις αρνητικές συνέπειες του κατευνασμού.

- Επέτρεψε τη ναζιστική Γερμανία να αυξήσει την πολιτική, στρατιωτική και οικονομική της ισχύ με μικρές τμηματικές επιτυχίες.
- Έπληξε το γόητρο Βρετανίας και Γαλλίας στα μάτια κυβερνήσεων και λαών και υπόσκαψε πολιτικές συνταύτισης και υποταγής στο ναζιστικό καθεστώς σε διάφορα κράτη της Ευρώπης.
- Εγκατέλειψε κράτη, λαούς και κυβερνήσεις στα χέρια της ναζιστικής Γερμανίας.
- Υπήρξε αποτυχημένη επιλογή έναντι ενός αναθεωρητικού αντιπάλου που είχε προαποφασίσει την εγκαθίδρυση με κάθε μέσο μιας νέας τάξης πραγμάτων.
- Εκ του αποτελέσματος και μόνο κρινόμενη απέτυχε πλήρως καθώς δεν επέφερε τους επιδιωκόμενους στόχους (αποφυγή πολέμου, διατήρηση του status quo)

Επιχειρήματα αναφορικά με τις θετικές συνέπειες του κατευνασμού.

- Έδωσε τον απαραίτητο χρόνο στην Βρετανία και Γαλλία να επανεξοπλιστούν.
- Έδωσε στη Βρετανία το ηθικό υπόβαθρο ενός αγώνα μέχρι εσχάτων καθώς αποδεδειγμένα είχε εξαντλήσει όλα τα μέσα για την αποφυγή του πολέμου.
- Υπήρξε η επιβαλλόμενη, αναγκαία, μάταιη και τελικά αποτυχημένη προσπάθεια για την αποφυγή ενός καταστροφικού πολέμου που ακολούθησε.

Παρά τη συλλήβδην εκ των υστέρων καταδίκη της «Συμφωνίας του Μονάχου», αξίζει να θυμηθούμε τις επευφημίες, με τις οποίες έγινε δεκτός ο Chamberlain στη Βουλή των Κοινοτήτων και τους δρόμους της βρετανικής πρωτεύουσας, όταν εξήγγειλε ότι η Συμφωνία εγγυάτο «ειρήνη για τη γενιά μας». Πάρα λοιπόν τις καλές προθέσεις των Συμμάχων- και την εσωτερική λαϊκή υποστήριξη που πρόσκαιρα εξασφάλισε η πολιτική τους- ο κατευνασμός απέτυχε και οδήγησε στο ξέσπασμα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Πιθανόν όμως να μην έφταιγε το φάρμακο-ή μόνο το φάρμακο-αλλά και η δοσολογία και κυρίως ο χρόνος και ο τρόπος που αυτό χορηγήθηκε.

Η πλειονότητα των μελετητών των διεθνών σχέσεων και στρατηγικών σπουδών αναφέρει -και ορθά- ως μέγιστο μειονέκτημα του κατευνασμού, την αίσθηση αδυναμίας που σχηματίζεται από τον εν δυνάμει αντίπαλο. Αντίστοιχη όμως αίσθηση δημιουργείται και στα υπόλοιπα κράτη, για όποιον ακολουθεί την πολιτική αυτή. Κατά κανόνα, ο κατευνασμός προσλαμβάνεται από τους αντιπάλους ως αδυναμία, απόδειξη περιορισμένης ισχύος και απροθυμία διακινδύνευσης μιας σύγκρουσης. Και πράγματι, είναι σχεδόν ανύπαρκτες οι περιπτώσεις που έθνη καταφεύγουν στον κατευνασμό με μοναδική επιδίωξη την οριστική επίλυση μιας αντιπαλότητας με άλλο κράτος, χωρίς να αντιμετωπίζουν έστω πρόβλημα φθίνουσας ισχύος. Και εάν αυτό ενίοτε συμβαίνει, τότε η υποχώρηση αφορά καθαρά δευτερεύοντα θέματα και συμφέροντα και πάντα πραγματοποιείται με υπαρκτό τον κίνδυνο της λανθασμένης ερμηνείας και εκτίμησης εκ μέρους του αντιπάλου και των λοιπών διεθνών δρώντων.

Επανερχόμενοι στην περίπτωση της προπολεμικής Γερμανίας, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη το κλίμα και αντιλήψεις της περιόδου του Μεσοπολέμου. Ουδείς περιγράφει καλύτερα την ατμόσφαιρα του και την κυριαρχία της ουτοπίας που επικρατούσε από τον Edward H. Carr στο κλασσικό έργο του «Η Εικοσαετής Κρίση 1919-1939, Εισαγωγή στη Μελέτη των Διεθνών Σχέσεων» (8). Οι νικήτριες δυνάμεις του Α' Παγκοσμίου Πολέμου αντιλαμβανόμενες ότι οι περιορισμοί και μέτρα σε βάρος της ηττημένης Γερμανίας είναι υπερβολικοί δεν προσπαθούν να εξομαλύνουν τις αντιδράσεις στο εσωτερικό της. Μόνο καθυστερημένα, όταν πλέον η νέα Γερμανία έχει εισέλθει σε μια τροχιά ανόδου της ισχύος της, αναγκάζονται να καταφύγουν στον κατευνασμό οπότε οι καθυστερημένες τμηματικές παραχωρήσεις αντί να κατευνάσουν τη Γερμανία επιφέρουν ακόμη μεγαλύτερες απαιτήσεις(9).

Μήπως μια έγκαιρη διαπίστωση των νομιμοποιημένων απαιτήσεων της ηττημένης Γερμανίας και ικανοποίηση τους –σε εφαρμογή μιας κατευναστικής πολιτικής-θα είχε ανοίξει το δρόμο της ημέρευσής της, αποδεχόμενη το ευρωπαϊκό status quo; Πιθανόν να είχαν αποτρέψει την εξαθλίωση της χώρας, την κατάρρευση της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης και την εγκατάσταση του ολοκληρωτικού και αναθεωρητικού καθεστώτος του Hitler. Είχαν όμως οι Σύμμαχοι αντιληφθεί την επικινδυνότητα της κατάστασης, την πολιτική βούληση, την εσωτερική και εξωτερική νομιμοποίηση και κυρίως τις στρατιωτικές ικανότητες για να συντρίψουν έγκαιρα την αναγεννώμενη και χιτλερική Γερμανία ή η πολιτική του κατευνασμού που επιλέχθηκε

ήταν ένας μονόδρομος λόγω της αδυναμίας τους; Εκτιμώ ότι η επιλογή της πολιτικής του κατευνασμού του 1938, υπήρξε αποτέλεσμα της μειωμένης ισχύος των συμμάχων και της αδυναμίας τους να διαγνώσουν έγκαιρα τους κινδύνους της ουτοπικής πολιτικής τους. Άρα, πρωταρχικό αίτιο του πολέμου δεν υπήρξε η λανθασμένη επιλογή της στρατηγικής του κατευνασμού, αλλά η καθυστερημένη και άτολμη διάγνωση των κινδύνων που προκαλούσε η θνησιγενής Συνθήκη των Βερσαλλιών που ωθούσε τη Γερμανία σε αναζήτηση αναθεωρητικής στρατηγικής και δευτερευόντως η λανθασμένη εφαρμογή του εργαλείου του κατευνασμού.

Τη στρατηγική του κατευνασμού ακολούθησε και η χώρα μας έναντι της φασιστικής Ιταλίας πριν το ξέσπασμα του ελληνο-ιταλικού πολέμου το 1940. Εκτός από την ιταμή πρόκληση του τορπιλισμού του ευδρόμου «Έλλη», έλαβαν χώρα και άλλα επεισόδια προσβολής στρατιωτικών μονάδων και πλοίων του πολεμικού και εμπορικού ναυτικού μας. Η ελληνική κυβέρνηση προτίμησε να τηρήσει χαμηλούς τόνους, να υποβαθμίσει τη σημασία των προκλήσεων και να εντατικοποιήσει τις πολεμικές προετοιμασίες. Αντικειμενικός στόχος της τηρούμενης κατευναστικής πολιτικής ήταν αφενός μεν η αποφυγή της εμπλοκής στον επερχόμενο ευρωπαϊκό πόλεμο, αφετέρου δε το κέρδος χρόνου προς ολοκλήρωση των πολεμικών μας προπαρασκευών.

Στην έκδοση της Διεύθυνσης Ιστορίας του Γενικού Επιτελείου Στρατού με τίτλο «Αίτια και Αφορμές του Ελληνο-ιταλικού Πολέμου 1940-1941», αναγράφεται σχετικά: « Έναντι της τοιαύτης εχθρικής ιταλικής πολιτικής, η Ελλάς ετήρησεν απόλυτον ψυχραιμίαν και επέδειξε μετ' ευθύτητος και ειλικρινείας την μεγαλυτέραν δυνατήν υποχωρητικότητα και μετριοπάθεια προς διάσωσιν της ειρήνης.» (10). Στη συγκεκριμένη περίπτωση ο κατευνασμός δεν έθετε σε κίνδυνο, ένεκα παραχωρήσεων ή αδράνειας, ζωτικά εθνικά συμφέροντα. Οι απόψεις που υποστήριξαν ότι ο ελληνικός κατευνασμός ενίσχυσε τις ιταλικές τις απαιτήσεις δεν ευσταθούν, καθόσον η Ιταλία είχε ήδη από το 1939, προαποφασίσει την κατά της Ελλάδος εισβολή και απλώς αναζητούσε την κατάλληλη ευκαιρία ώστε να προσδώσει επίφαση νομιμοποίησης στην ανομία της. Η πολιτική αυτή πρόσφερε το χρόνο για την πολεμική προπαρασκευή της χώρας, ενώ η αυξανόμενη ιταλική προκλητικότητα εξύψωσε ακόμη περισσότερο το ηθικό του λαού και το αγωνιστικό του φρόνημα. Άρα στην περίπτωση αυτή έχουμε ένα ακόμα παράδειγμα επιτυχημένης εφαρμογής της στρατηγικής του κατευνασμού.

Το τελευταίο μας ιστορικό παράδειγμα αποτελεί η περίοδος της ύφεσης μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ (από το 1970 έως το 1979). Η υπερεπέκταση των αμερικανικών δεσμεύσεων μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και το αυξημένο κόστος υποστήριξης οδηγούν τις ΗΠΑ σε συρρίκνωση των δεσμεύσεων τους παγκοσμίως. Παράλληλα αναζητείται μια μέθοδος προσέγγισης με την ανερχόμενη (υπερεκτιμημένη όπως αποδείχθηκε) πολιτικά, οικονομικά και στρατιωτικά, Σοβιετική Ένωση με την ελπίδα να οδηγηθεί στην αναγνώριση του status quo. Για διαφορετικούς λόγους, οι δύο υπερδυνάμεις αποδέχονται σε γενικές γραμμές την πολιτική της ύφεσης. Σκληρή κριτική στο εσωτερικό και από συμμάχους

ασκήθηκε έναντι των ΗΠΑ, παρομοιάζοντας την πολιτική της ύφεσης με την πολιτική του κατευνασμού της ναζιστικής Γερμανίας. Είναι γεγονός ότι η έως τότε αμερικανική δύναμη δέχεται πλήγματα και σε συνδυασμό με τη βαθιά οικονομική ύφεση που προήλθε από τις πετρελαϊκές κρίσεις του 1973 και του 1979, η αξιοπιστία της υποχωρεί. Η ύφεση πράγματι συνοδεύεται από την έλλειψη δυναμικής αντίδρασης σε ορισμένες περιπτώσεις που δεν αφορούν όμως ζωτικά αμερικανικά συμφέροντα, ενώ γίνονται σημαντικότερες εξισοροποιητικές κινήσεις (όπως η προσπάθεια προσέγγισης με τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας). Η πολιτική της ύφεσης εγκαταλείπεται μετά την εκλογή του προέδρου Reagan και μια δυναμική στρατηγική αντιπαράθεσης με τη Σοβιετική Ένωση υιοθετείται με τα γνωστά αποτελέσματα. Παρά την αυστηρή κριτική που δέχθηκε η πολιτική της ύφεσης και των συνακολουθούντων κατευνασμών, οι ΗΠΑ κατάφεραν να αντιμετωπίσουν την κρίση, ανέκαμψαν γρήγορα και υπήρξαν οι νικητές της κούρσας με έπαθλο την πρωτοκαθεδρία του συστήματος. Στις μέρες μας, η πολιτική της ύφεσης – εμπειρίχουσα στοιχεία κατευνασμού-κρίνεται ως εποικοδομητική τακτική καθόσον αφενός επέτρεψε την ανασυγκρότηση των ΗΠΑ και αφετέρου συνετέλεσε δραστικά στη σταδιακή αποσάθρωση και τελικά την κατάρρευση του σοβιετικού μοντέλου εξουσίας.

Θα ήταν παράλειψη αν δεν λαμβάναμε υπόψη μας και τις θέσεις μεγάλων διανοητών των διεθνών σχέσεων για την πολιτική του κατευνασμού. Αρχίζω την αναφορά μου από τον Hans J. Morgenthau και το κλασικό του έργο «Politics among Nations, the Struggle for Power and Peace» (11). Ο συγγραφέας στο έργο του διακρίνει δύο θεμελιώδη είδη πολιτικής: την ιμπεριαλιστική πολιτική, που επιδιώκει την ανατροπή της υπάρχουσας ισορροπίας δυνάμεων (status quo) και την πολιτική της διατήρησης της. Αμφότερες οι πολιτικές, στο πλαίσιο του συνεχούς αγώνα για ισχύ των κρατών, χρησιμοποιούν διάφορα είδη στρατηγικής-εργαλεία- για την επικράτηση τους. Ο συγγραφέας εμφανίζεται αρνητικός, όχι στο εργαλείο του κατευνασμού, αλλά στη λανθασμένη επιλογή του, ως στρατηγικής ικανής να αντιμετωπίσει ιμπεριαλιστικές (αναθεωρητικές) πολιτικές. Δηλαδή, η στρατηγική του κατευνασμού είναι τελείως ακατάλληλη όταν προσπαθεί να αντιμετωπίσει την αναθεωρητική απειλή του ιμπεριαλισμού. Το θεμελιώδες πρόβλημα είναι η αδυναμία να εντοπίσουμε εάν η πολιτική του αντιπάλου κράτους αποτελεί ιμπεριαλιστική πολιτική ή προσπάθεια που αποσκοπεί στην επίτευξη περιορισμένων αλλαγών χωρίς να μεταβάλλει ουσιαστικά το status quo. Αυτή η αδυναμία καθορισμού του είδους της απειλής, μας οδηγεί στην επιλογή του κατευνασμού που αναπόφευκτα θα μας οδηγήσει σε αποτυχία αντιμετώπισης του αντιπάλου, αν τελικά αποδειχθεί ότι έχει ιμπεριαλιστικούς σκοπούς. Η λανθασμένη διάγνωση της απειλής του ναζιστικού ιμπεριαλισμού (αναθεωρητισμού-επεκτατισμού), οδήγησε στην απόφαση αντιμετώπισης του με μεθόδους πολιτικής διατήρησης status quo (κατευνασμός) και αυτό υπήρξε και η αιτία του τραγικού πολέμου. Λάθος διάγνωση της απειλής και συνεπώς λανθασμένη χρήση φαρμάκου. Ο Morgenthau επισημαίνει εύστοχα τον μέγιστο κίνδυνο του κατευνασμού: το να θεωρήσει το κράτος που επιλέγει τον κατευνασμό τις λογικές και περιορισμένες απαιτήσεις του αναθεωρητικού κράτους

ως διασφαλίζουσες με την ικανοποίηση τους το status quo και να μην αντιληφθεί ότι οι απαιτήσεις αυτές οδηγούν σε μια αλυσίδα απαιτήσεων που τελικά θα ανατρέψουν το υφιστάμενο status quo (12). Ο Morgenthau δεν απορρίπτει τον κατευνασμό ως ένα εργαλείο πολιτικής σε περίπτωση συγκρούσεων συμφερόντων-που δεν αποβλέπουν στην γενικότερη ανατροπή του status quo. Στην περίπτωση αυτή η πολιτική του κατευνασμού σε συνεργασία με μια πολιτική αμοιβαίων συμβιβασμών μπορεί να είναι αποτελεσματική.

Στην ίδια κατεύθυνση κινείται και ο John J. Mearsheimer, στο έργο του «the Tragedy of Great Power Politics» (13). Χαρακτηριστικός είναι ο τίτλος του συγκεκριμένου κεφαλαίου του: Strategies to Avoid. Ο Mearsheimer αναλύοντας την πολιτική του κατευνασμού αναφέρει ότι ο στόχος του κατευνασμού είναι να μεταβάλλει τη συμπεριφορά του αντιπάλου, να το κάνει λιγότερο επιθετικό και τελικά να τον μετατρέψει σε κράτος-μέρος του status quo. Τονίζει ότι η επιθετική συμπεριφορά ενός κράτους είναι κυρίως αποτέλεσμα της ανασφάλειας και τρωτότητας που αισθάνεται, οπότε αποδέχεται ως λογικά ορθή την αντίληψη ότι μέσω του κατευνασμού θα αντιμετωπιστούν τα διλήμματα ασφαλείας που τον διακατέχουν. Τελικά όμως απορρίπτει την ιδέα ότι υπάρχει η πιθανότητα μέσω του κατευνασμού να μετατραπεί ένα επιθετικό κράτος σε ειρηνικό και υποστηρικτή του status quo, ενώ θεωρεί πολύ πιθανότερη την εμφάνιση αυξημένων απαιτήσεων καθώς θα εκλάβει ως ένδειξη αδυναμίας την κατευναστική πολιτική. Στο τελικό συμπέρασμα του στο αντίστοιχο κεφάλαιο απορρίπτει το εργαλείο του κατευνασμού και καταλήγει: «ο κατευνασμός είναι πιθανόν να καταστήσει έναν επικίνδυνο αντίπαλο περισσότερο και όχι λιγότερο επικίνδυνο» (14). Να επισημάνουμε ότι το προαναφερθέν βιβλίο αναφέρεται στην πολιτική Μεγάλων Δυνάμεων που επιδιώκουν συνεχώς και αδιαλείπτως, την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη αύξηση της ισχύος τους και είναι καταδικασμένα στην ατέρμονη αναζήτηση της κυριαρχίας τους στο γεωγραφικό χώρο που δραστηριοποιούνται.

Στην ανάλυση του Robert Gilpin, στο έργο Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική, εστιάζω στην επισήμανση του (15) ότι: «η τρίτη και δυσκολότερη μέθοδος περιστολής (εξισορρόπηση κόστους και πόρων) είναι να προβεί κανείς σε παραχωρήσεις προς την ανερχόμενη δύναμη».....και συνεχίζει λίγο παρακάτω «υπάρχουν ιστορικά παραδείγματα, όπου ο κατευνασμός έχει πετύχει.» Αναγνωρίζει ο συγγραφέας ότι «το βασικό πρόβλημα με μια πολιτική κατευνασμού και συμβιβασμού είναι να βρει κανείς ένα τρόπο υλοποίησης της, ο οποίος να μην οδηγεί σε συνεχή επιδείνωση του γοήτρου και της διεθνούς θέσης ενός κράτους». Τελικά και αυτός –και παρά τις περιπτώσεις επιτυχιών- χαρακτηρίζει την πολιτική του κατευνασμού ως μια επικίνδυνη πορεία για ένα κράτος (16).

Στην ελληνική βιβλιογραφία ο Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, στο έργο του «η Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική 6^{ος}-11^{ος} αιώνας» αναφέρεται σε περιπτώσεις χρήσης του κατευνασμού από τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Η χρήση αυτού του εργαλείου γίνεται σε συνδυασμό με άλλες στρατηγικές, με επιτυχία ή αποτυχία κατά περίπτωση. Διακρίνει το βραχυπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο κατευνασμό με

αντίστοιχους βραχυπρόθεσμους (κέρδος χρόνου, αντιμετώπιση κύριας απειλής-απειλών) και μακροπρόθεσμους στόχους (οριστική υπέρβαση αντιπαλότητας, οριστική επίλυση προβλήματος). Η συνήθης αύξηση των απαιτήσεων του αντιπάλου και η θεώρηση της επιλογής του ως ένδειξη αδυναμίας είναι τα κύρια μειονεκτήματα του. Επιπλέον ζωτικής σημασίας είναι η εσωτερική νομιμοποίηση του κατευνασμού και η επιδέξια χρήση της διπλωματίας για τη διασφάλιση της εφαρμογής του. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο συνδυασμός των στρατηγικών ανάσχεσης-επέκτασης με τη στρατηγική του κατευνασμού (πολιτική της «ράβδου με το καρώτο») (17).

Τη θέση ότι «ο κατευνασμός έχει δικαιολογημένα αρνητικούς συνειρμούς στη δύση εξαιτίας του συνδρόμου του Μονάχου αλλά μερικές φορές μπορεί να αποτελέσει ένα εξαιρετικά χρήσιμο εργαλείο» αναπτύσσει και ο Αθανάσιος Πλατιάς στο έργο του «Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στο Θουκυδίδη». Για υποστήριξη των θέσεων του αναφέρεται και αυτός στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία (18).

Σε ένα τολμηρό συσχετισμό θα μπορούσαμε ίσως να συσχετίσουμε τον κατευνασμό στην υψηλή στρατηγική με τις υποχωρητικές επιχειρήσεις και συγκεκριμένα με τη σύμπτυξη στην στρατιωτική στρατηγική. Ας δούμε τον επίσημο ορισμό της σύμπτυξης στο ελληνικό δόγμα (ΕΕ 100-1) (19).

«Σύμπτυξη είναι μια προσχεδιασμένη προς τα πίσω κίνηση, που αναλαμβάνεται είτε κάτω από την πίεση του εχθρού είτε οικειοθελώς, από στρατεύματα που είναι σε επαφή με τον εχθρό ή ευρίσκονται μακριά απ' αυτόν. Η σύμπτυξη που εκτελείται οικειοθελώς αναλαμβάνεται μόνον εφ' όσον προβλέπεται η επίτευξη σοβαρών πλεονεκτημάτων υπέρ αυτού που θα την εκτελέσει. Σε κάθε περίπτωση πάντως απαιτείται έγκριση του προϊσταμένου κλιμακίου για την ανάληψη τέτοιας ενεργείας. Η επιτυχής εκτέλεση συμπτύξεως απαιτεί λεπτομερή προπαρασκευή και προσεκτική σχεδίαση, κάτω από οποιοσδήποτε συνθήκες, διότι ενδέχεται και η ελάχιστη αποδιοργάνωση ή σύγχυση κατά την εκτέλεση, και μάλιστα ενώπιον ισχυρότερου εχθρού, να καταλήξει σε συμφορά.»

Νομίζω, ότι τηρουμένων των αναλογιών, υπάρχουν προφανείς ομοιότητες στους στόχους, στις προϋποθέσεις και στην εκτέλεση κατευνασμού και σύμπτυξης. Επανερχόμενος στο ελληνικό στρατιωτικό εγχειρίδιο επιχειρήσεων και εξετάζοντας τους σκοπούς για τους οποίους αναλαμβάνεται η σύμπτυξη επισημαίνω τους δύο κυριότερους εξ αυτών: την αποφυγή της μάχης υπό δυσμενείς συνθήκες και το κέρδος χρόνου άνευ εμπλοκής σε αποφασιστικό αγώνα. Δηλαδή η στρατιωτική στρατηγική αποδέχεται την απώλεια εδάφους προκειμένου να κερδίσουμε χρόνο ή να αποφύγουμε μια μάχη που εκτιμούμε ότι θα έχει αρνητικά αποτελέσματα. Αναγνωρίζονται οι κίνδυνοι που περικλείονται σε μια επιχείρηση σύμπτυξης και επισημαίνεται η ανάγκη προπαρασκευής και προσεκτικής σχεδίασης. Γιατί άραγε αντίστοιχα και στην πολιτική-υψηλή στρατηγική να μην είναι αποδεκτή η πολιτική του κατευνασμού για κέρδος χρόνου και αποφυγή μιας καταστροφικής εθνικής περιπέτειας; Απώτερος στόχος όμως και των δύο περιπτώσεων πρέπει να είναι η «επιθετική επιστροφή».

Στο σημείο αυτό, βασιζόμενοι στα διδάγματα από τις ιστορικές περιπτώσεις, στις αναλύσεις και θέσεις στοχαστών και στη σύγκριση του κατευνασμού στην υψηλή στρατηγική και στη σύμπτυξη στη στρατιωτική στρατηγική, θα προσπαθήσουμε να εμβαθύνουμε στις συνθήκες, προϋποθέσεις, ενδεχομένους κινδύνους και περιπτώσιολογία για την εφαρμογή της πολιτικής του κατευνασμού. Θα προσπαθήσω αρχικά να δώσω ένα γενικό ορισμό του κατευνασμού και εν συνεχεία να προχωρήσω στη διερεύνηση του.

Κατευνασμός είναι η πολιτική των παραχωρήσεων ενός κράτους ή συμμαχίας κρατών έναντι ενός άλλου κράτους ή συμμαχίας με σκοπό να αποφύγει τη σύγκρουση. Οι παραχωρήσεις αυτές μπορεί να είναι εδαφικές, πολιτικές, οικονομικές, κυριαρχικών δικαιωμάτων ή συνδυασμός των ανωτέρω που είναι και το συνηθέστερο φαινόμενο. Εδαφικές παραχωρήσεις, πιθανόν να συνοδεύονται και από την επιβολή κάποιας μορφής πολιτικού ελέγχου επί του υποχωρούντος. Στην εποχή μας, κατά την οποία η βίαιη μεταβολή των υπαρχόντων συνόρων εξορκίζεται από τη διεθνή κοινότητα και δεν προβλέπεται από τους διεθνούς θεσμούς και κανόνες, ο κατευνασμός είναι συνδεδεμένος κυρίως με την παραχώρηση κυριαρχικών δικαιωμάτων του ασθενέστερου προς όφελος του ισχυρού. Ο κατευνασμός προϋποθέτει ηθελημένη επιλογή του παραχωρούντος (συνήθως ασθενέστερου) για να αποφευχθεί μια σύγκρουση (πολιτική, στρατιωτική, οικονομική), δηλαδή είναι επιλογή που απορρέει υπό την πίεση απειλής και με σκοπό να αποφευχθεί μια δυσμενέστερη εξέλιξη. Οι παραχωρήσεις που πραγματοποιούνται μετά από μια πολεμική σύγκρουση κανονικά δεν συγκαταλέγονται στην περίπτωση του κατευνασμού αλλά αποτελούν τις δυσμενείς συνέπειες της σύγκρουσης για την ηττημένη πλευρά και συνήθως συμπεριλαμβάνονται στους όρους της συνθήκης ειρήνευσης ή ανακωχής. Στη περίπτωση που δύο πλευρές επιτύχουν μια αμοιβαία συμφωνία για επίλυση των μεταξύ τους διαφορών είναι βέβαιο ότι οι παραχωρήσεις δεν είναι ποτέ επακριβώς ισοβαρείς και ο συμβιβασμός εμπεριέχει και την επιλογή του κατευνασμού από την ασθενέστερη πλευρά. Στις ημέρες μας, η πλέον συνηθισμένη περίπτωση επιλογής της κατευναστικής πολιτικής από το ασθενέστερο μέρος είναι η χρήση απειλών από το ισχυρότερο μέρος, συνοδευόμενη μάλιστα με δημιουργία κρίσεων και με επεισόδια χαμηλής έντασης, που αυξάνουν την πίεση επί του ασθενέστερου.

Πολιτική κατευνασμού θεωρείται επίσης και η αποφυγή αντίδρασης ή υποτονική αντίδραση σε ενέργειες που παραβιάζουν τα κυριαρχικά δικαιώματα ενός κράτους. Οι συνεχείς αυτές παραβιάσεις-συχνά συνοδευόμενες και από την απειλή χρήσης βίας-αποσκοπούν στην εξασθένηση των κυριαρχικών δικαιωμάτων και της βούλησης υπεράσπισης τους. Είναι γεγονός ότι η συνεχής και συντονισμένη παραβίαση των κυριαρχικών δικαιωμάτων αποτελεί το πρώτο στάδιο μιας αναθεωρητικής πολιτικής που αποσκοπεί στην ανατροπή του status quo. Η έλλειψη δυναμικής αντίδρασης ή τουλάχιστον αντίδρασης ανάλογης με το μέγεθος της παραβίασης, οδηγούν σε αύξηση των προκλήσεων και των απαιτήσεων του προκαλούντος. Η ανυπαρξία, ανάλογης της σοβαρότητας της παράβασης

αντίδρασης, εκλαμβάνεται από τον παραβιάζοντα, ως επιλογή κατευναστικής πολιτικής με όλα τα συνεπακόλουθα που αναπτύσσονται στην παρούσα μελέτη.

Όπως προαναφέραμε, στις περισσότερες περιπτώσεις ο κατευνασμός αποτελεί επιλογή της πλευράς που αντιμετωπίζει έλλειμμα ισχύος οπότε και η απειλή σύγκρουσης δημιουργεί εύλογες ανησυχίες και φόβους στον ασθενέστερο. Η ισχύς βέβαια είναι έννοια πολυδιάστατη και δεν αποτελεί απολύτως μετρήσιμο μέγεθος καθώς εξαρτάται από μετρήσιμες και μη μεταβλητές (20). Ως μη απολύτως μετρήσιμο μέγεθος επιδέχεται υποκειμενικής εκτίμησης τόσο από την αναθεωρητική πλευρά όσο και από την πλευρά που υπερασπίζεται το status quo. Η έννοια του εθνικού γοήτρου, η βούληση υπεράσπισης των κυριαρχικών δικαιωμάτων και η αποφασιστικότητα ενός κράτους αποτελούν σημαντικούς μη μετρήσιμους (μη υλικούς) παράγοντες ισχύος. Είναι γεγονός ότι οι κρατικοί δρώντες σπάνια αποδέχονται την απώλεια εδαφών, των κυριαρχικών δικαιωμάτων και τη μείωση της εθνικής ανεξαρτησίας τους, άρα ο οποιαδήποτε κατευνασμός αποτελεί επιλογή με σκοπό την αποφυγή της σύγκρουσης υπό αντίξοες συνθήκες. Ορισμένες φορές αρκεί ο φόβος για ενδεχόμενες μη ανεκτές απώλειες σε σχέση με τα υπερασπιζόμενα δικαιώματα-συμφέροντα ώστε η μια πλευρά να επιλέξει τον κατευνασμό. Σε τελική ανάλυση, το αρνητικό ισοζύγιο είναι αυτό που θα οδηγήσει την ασθενέστερη πλευρά σε υποχωρήσεις επιδιώκοντας συνήθως την αποφυγή σύγκρουσης την παρούσα χρονική περίοδο ή το κέρδος χρόνου ή ακόμη για να ενισχύσει την προσπάθεια διπλωματικής επίλυσης της διαφοράς.

Θα μπορούσαμε να διακρίνουμε την κατευναστική πολιτική ως προς το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα σε δύο μεγάλες κατηγορίες. Στην πολιτική που επιδιώκει την οριστική επέμβαση μιας αντιπαλότητας και την οριστική επίλυση των προβλημάτων και στην πολιτική που αποβλέπει το κέρδος χρόνου και την αποφυγή της σύγκρουσης υπό τις παρούσες αντίξοες για τον κατευνάζοντα συνθήκες.

Παρά το γεγονός ότι η κατευναστική πολιτική αποτελεί επιλογή του ασθενέστερου, υπάρχουν περιπτώσεις όπου η ισχυρότερη πλευρά επέλεξε τον κατευνασμό ασθενέστερων δυνάμεων για να επικεντρώσει την προσοχή της επί των κυρίων αντιπάλων-απειλών της. Επίσης, η αναδρομή στο παρελθόν φανερώνει ότι είναι ελάχιστα τα παραδείγματα όπου το ισχυρότερο μέρος επεδίωξε μέσω κατευναστικής πολιτικής να επιλύσει χρονίζοντα προβλήματα με γειτονικά του κράτη και να δώσει ένα οριστικό τέλος στην όποια αντιπαλότητα. Άρα δεν είναι απόλυτη η άποψη ότι ένα κράτος οδηγείται στον κατευνασμό του αντιπάλου μόνο λόγω αδυναμίας. Ο κατευνασμός μπορεί να προέλθει και από μια καλά σχεδιασμένη, μακροχρόνια επιλογή ενός ισχυρού κράτους και συνήθως «υπερικανοποιημένου» από το υπάρχον status quo. Ακόμη όμως και στην περίπτωση του κατευνασμού ως πολιτικής επιλογής μακροχρόνιας και οριστικής επίλυσης μιας αντιπαλότητας, υπάρχει ο κίνδυνος ο ασθενέστερος να παρεξηγήσει τις προθέσεις του ισχυρότερου και να αξιώσει υπερβολικές απαιτήσεις και να επιδείξει αλαζονική συμπεριφορά καθιστώντας τη σύγκρουση αναπόφευκτη. Ακόμη και στην περίπτωση όπου ο αποδέκτης της κατευναστικής πολιτικής του ισχυρού, δεν παρεξηγήσει τα κίνητρα και

αποδεχτεί ειλικρινά την ευκαιρία, ελλοχεύει ο κίνδυνος άλλα κράτη να ερμηνεύσουν τις παραχωρήσεις ως ένδειξη αδυναμίας και να προχωρήσουν σε αύξηση της πίεσης τους για ανάλογες υπέρ τους παραχωρήσεις. Επομένως, η επιλογή της μείωσης των διαφορών μέσω ενός κατευνασμού πιθανόν να οδηγήσει σε νέες τριβές ακόμη και με μη αναμενόμενους και διστακτικούς μέχρι τώρα δρώντες. Η κατευναστική πολιτική είναι λοιπόν ένας δρόμος γεμάτος κινδύνους και παγίδες ακόμη και για τους ισχυρούς δρώντες.

Ο κατευνασμός όμως αντιμετωπίζει δύο μεγάλα προβλήματα. Το πρώτο είναι ότι σπάνια ικανοποιεί την πλευρά που είναι ισχυρότερη και επιθυμεί την ανατροπή του status quo. Οι παραχωρήσεις συνήθως αυξάνουν τις απαιτήσεις του ισχυρότερου καθόσον εκτιμά-και ορθά σε γενικές γραμμές- τις υποχωρήσεις του ασθενέστερου ως ένδειξη αδυναμίας ή απροθυμίας διακινδύνευσης μιας σύγκρουσης. Άρα ο ισχυρότερος επανέρχεται με νέες απαιτήσεις ή απορρίπτει ως μη ικανοποιητικές τις παραχωρήσεις του ασθενέστερου μέρους. Συνεπώς το πρόβλημα ξαναμεταφέρεται στις πλάτες του ασθενέστερου και ένα νέο δίλημμα προβάλλει πιο πιεστικό αυτή τη φορά καθόσον το αποδεκτό όριο των υποχωρήσεων συνεχώς μειώνεται. Σπάνια μια κρατική οντότητα έχει την εγκράτεια να αποδεχθεί τις παραχωρήσεις του αντίδικου και να μην εισέλθει στον πειρασμό της εκπλήρωσης περισσοτέρων στόχων. Καθόσον μάλιστα οι παραχωρήσεις της μιας πλευράς προς την άλλη πλευρά αυξάνουν ως επί το πλείστον την ισχύ της δεύτερης, ρεαλιστικά σκεπτόμενοι δεν πρέπει να έχουμε αμφιβολίες ότι ο ισχυρότερος θα επανέλθει με μεγαλύτερες απαιτήσεις. Κατά τον επιθετικό ρεαλισμό τα κράτη επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν την ισχύ τους και ποτέ δεν είναι ικανοποιημένα με την ισχύ που κατέχουν.

Ο δεύτερος σημαντικός κίνδυνος για την πλευρά που επιλέγει τον κατευνασμό είναι η εσωτερική νομιμοποίηση αυτής της επιλογής και η αντίδραση της κοινωνίας. Οι λαοί σπάνια αποδέχονται αδιαμαρτύρητα την απώλεια εδαφών, κυριαρχικών δικαιωμάτων και τη μείωση της εθνικής ανεξαρτησίας ακόμη και σε περιπτώσεις που αυτές οι απώλειες αποτελούν τη βέλτιστη επιλογή για τη συγκεκριμένη περίπτωση σύμφωνα με το ισοζύγιο ισχύος και τη διεθνή κατάσταση. Είναι ιστορικά παρατηρημένο, ότι η επιλογή του κατευνασμού οδηγεί τις κοινωνίες σε πόλωση μεταξύ των συγκαταβατικών σε παραχωρήσεις και των οπαδών της αντιπαράθεσης έναντι οποιοδήποτε κόστους. Η εσωτερική αυτή σύγκρουση συνήθως επιτείνει το ήδη υπάρχον έλλειμμα ισχύος. Επιπλέον, ανεύθυνοι ηγέτες σε αμφότερες τις πλευρές, αδιαφορούντες για την ανισορροπία ισχύος και τα αποτελέσματα μιας πιθανής προδιαγραμμένης σύγκρουσης είναι έτοιμοι να εκμεταλλευτούν παρόμοιες περιπτώσεις για προσωπικό τους κέρδος και αναρρίχηση στην εξουσία. Είναι λοιπόν αδήριτη ανάγκη η κατευναστική πολιτική να τυγχάνει της εσωτερικής αποδοχής. Εάν όχι, πιθανόν να οδηγήσει σε εσωτερικές διασπάσεις τα αποτελέσματα των οποίων σίγουρα θα επιταχύνουν και θα χειροτερεύσουν τα αποτελέσματα της διαφοράς ισχύος με τη μορφή μιας καταστροφικής σύγκρουσης ή ενός ακόμη πιο επώδυνου συμβιβασμού. Συγχρόνως ελλοχεύει ο κίνδυνος από τη δημιουργία κλίματος

ηττοπάθειας στην κοινωνία, όταν το επίσημο κράτος υιοθετεί συνεχώς μια πολιτική υποχωρήσεων και μη αντιδράσεως σε παραβιάσεις κυριαρχικών του δικαιωμάτων. Η συστηματική κατευναστική πολιτική, το πιθανότερο είναι είτε να οδηγήσει σε βίαιη εσωτερική αντίδραση (μη νομιμοποίηση της πολιτικής) είτε σε βαθμιαία παθητική στάση της κοινωνίας που θα ανατροφοδοτεί τις ορέξεις-απαιτήσεις του αναθεωρητικού κράτους. Αμφότερες οι περιπτώσεις είναι επιζήμιες και πιθανόν να αποτελούν χειρότερη κατάληξη από την διακινδύνευση μιας σύγκρουσης.

Είναι γεγονός αναμφισβήτητο ότι αρκετές φορές το αποτέλεσμα μιας σύγκρουσης δεν είναι προδιαγεγραμμένο και η ισχύς (αποτελούμενη και από μη μετρήσιμους παράγοντες) δεν είναι αυτή που καθορίζει το αποτέλεσμα της σύγκρουσης αλλά ο συνδυασμός πολλών παραγόντων συμπεριλαμβανομένης και της θεάς τύχης (ο ρόλος των συμπτώσεων τονίζεται και από τον Κλαούζεβιτς) (21). Σε πολλές όμως περιπτώσεις το αποτέλεσμα της σύγκρουσης είναι ορατό και αναπόφευκτο και ο ορθολογισμός επιτάσσει την αποφυγή της. Υπάρχουν λοιπόν περιπτώσεις που η επιλογή της κατευναστικής πολιτικής, των συμβιβασμών και των υποχωρήσεων είναι η μοναδική ορθολογιστική και εφικτή λύση για τη μακροχρόνια εξυπηρέτηση των εθνικών ζωτικών συμφερόντων ενός κράτους. Ο αντίλογος είναι ισχυρός και εστιάζεται στον προαναφερθέντα κίνδυνο, η πολιτική του κατευνασμού και συμβιβασμού να εκλειφθεί ως αδυναμία της μιας πλευράς που οδηγεί σε συνεχή επιδείνωση της αποτρεπτικής ικανότητας της και συνεπακόλουθη αύξηση των απαιτήσεων των αντιπάλων. Συγχρόνως επέρχεται κατάρρευση του διεθνούς γοήτρου και της θέσεως του κράτους στο διεθνές περιβάλλον. Είναι όμως προτιμότερη μια καταστροφική σύγκρουση που θα οδηγήσει στην επιβολή της βούλησης του ισχυρότερου μέρους με απώλειες από την επιλογή μιας κατευναστικής πολιτικής που θα οδηγήσει στις ίδιες ή σε λιγότερες παραχωρήσεις χωρίς όμως ανθρώπινες και υλικές απώλειες;

Κάθε περίπτωση είναι διαφορετική και अपαράβατοι κανόνες και συνταγές δεν υπάρχουν. Είναι ευθύνη της πολιτικής ηγεσίας να αξιολογήσει την κατάσταση και να προχωρήσει σε ορθολογιστικές αποφάσεις – χρησιμοποίησης ή μη του κατευνασμού-εκμεταλλεζόμενη όλα τα εργαλεία και συχνά ερχόμενη και σε αντίθεση με την κοινή γνώμη. Διευκρινίζω για να μη παρεξηγηθώ, ορθολογιστική απόφαση δεν σημαίνει μόνο ξηρή ανάγνωση των μετρήσιμων συντελεστών της σχετικής ισχύος αλλά και ρεαλιστική αποτύπωση των τάσεων του διεθνούς περιβάλλοντος, διακινδύνευση τολμηρών πρωτοβουλιών και κινήσεων και κυρίως διάγνωση των ορίων αποδοχής κόστους και θυσιών εκ μέρους της κοινωνίας. Εξαίρετο παράδειγμα των δυσκολιών χάραξης επωφελούς εθνικής πολιτικής, με τη χρήση όλων των διαθέσιμων οργάνων (συμπεριλαμβανομένου και του κατευνασμού), σε περιόδους παγκόσμιας κρίσεως αποτελούν οι προσπάθειες και διπλωματικές προσεγγίσεις μεταξύ των χωρών της βαλκανικής χερσονήσου πριν την έναρξη των Βαλκανικών Πολέμων και κυρίως του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (22). Ας συνοψίσουμε όμως ορισμένα βασικά ερωτήματα που θα μας βοηθήσουν να αξιολογήσουμε την κατάσταση και να επιλέξουμε ή να απορρίψουμε την κατευναστική πολιτική είναι:

Διαθέσιμοι πόροι και κόστος διατήρησης του status quo: Το διαχρονικό πρόβλημα είναι η επάρκεια των πόρων για να υποστηρίξουν τους στόχους. Ακόμη και στην περίπτωση πολιτικής διατήρησης του status quo υπάρχει σημαντικό κόστος. Ενδιαφέρουσα είναι η άποψη του Gilpin, ότι το οικονομικό κόστος διατήρησης του status quo αυξάνεται ταχύτερα από την οικονομική δυνατότητα να υποστηριχθεί το status quo (23). Άρα, οι ενδεχόμενες λύσεις είναι η αύξηση των πόρων ή η περιστολή του κόστους διατήρησης του status quo με διάφορους μεθόδους συμπεριλαμβανομένης και της περιστολής των στόχων και των παραχωρήσεων.

Ισοζύγιο ισχύος και ρυθμός μεταβολής του: Αναφέραμε ήδη ότι η επιλογή του κατευνασμού είναι επιλογή του ασθενέστερου σε ισχύ μέρος ή του μέρος που διακρίνει τη σταδιακή εξασθένηση της ισχύος του και επιλέγει την επίλυση εκκρεμοτήτων όσο ακόμη δεν έχει διαφανεί η δημιουργούμενη αδυναμία του. Άρα απαιτείται ρεαλιστική εκτίμηση της σχετικής μας ισχύος έναντι των πιθανών αντιπάλων. Η αποτίμηση της ισχύος δεν είναι πάντοτε εύκολη καθώς εξαρτάται από πλήθος μετρήσιμων και μη παραγόντων. Ακόμη πιο δύσκολη είναι η ορθή πρόβλεψη του ρυθμού μεταβολής της στο χρόνο καθώς υπεισέρχονται αρκετοί αστάθμητοι παράγοντες.

Που απευθύνεται ο κατευνασμός (στην κύρια ή στη δευτερεύουσα απειλή): Η βυζαντινή κατευναστική πολιτική (εδαφικές παραχωρήσεις, αναγνωρίσεις, οικονομικά ανταλλάγματα, βασιλικοί γάμοι κλπ) αποδείχθηκε μακροχρόνια επιτυχής παρά τις περιπτώσεις αποτυχίας που γνώρισε και φυσικά τα αίτια της πτώσεως του Βυζαντίου δεν συνδέονται με τη χρήση αυτής της πολιτικής. Η κατευναστική πολιτική των συμμάχων έναντι της ναζιστικής Γερμανίας δεν επέδωσε τα αναμενόμενα ή τουλάχιστον δεν κατόρθωσε να οδηγήσει στην αποφυγή του παγκοσμίου πολέμου. Στην πρώτη περίπτωση η κατευναστική πολιτική κατευθυνόταν στις δευτερεύουσες, ως επί το πλείστον απειλές, ενώ στην περίπτωση της ναζιστικής Γερμανίας η προσπάθεια έγινε στην κύρια απειλή όπου και τελικά δεν επέδωσε για διάφορους λόγους.

Αξιολόγηση του διεθνούς περιβάλλοντος: Θα επιτρέψει το διεθνές περιβάλλον μια ανατροπή του υπάρχοντος status quo; Οι μεγάλες δυνάμεις του συστήματος επιθυμούν μια συμβιβαστική-κατευναστική πολιτική ή αντιτίθενται κατηγορηματικά σε οποιαδήποτε μεταβολή του status quo; Όσο τα διακυβευόμενα δικά μας συμφέροντα είναι σχετικά αμελητέα για τις μεγάλες δυνάμεις, τόσο αυξάνουν οι πιθανότητες να αδιαφορήσουν για μια σχετική ανατροπή του τοπικού status quo μέσω συμβιβασμών (και συνήθως παραχωρήσεων-κατευνασμού εκ μέρους του ασθενέστερου). Είναι πιθανόν η διασφάλιση της διεθνούς ειρήνης με συμβιβαστικές λύσεις και η αποφυγή εμπλοκής να αποτελεί προτιμητέα επιλογή για τις μεγάλες δυνάμεις εφόσον δεν υπάρχει σοβαρή διατάραξη της ισορροπίας ισχύος.

Μπορεί να αποδώσει ο κατευνασμός μια τελική λύση: Εάν ο κατευνασμός περιέχει αμοιβαίες παραχωρήσεις (έστω και μη ισοβαρείς) και διακρίνεται

πιθανότητα οριστικής επίλυσης και υπέρβασης της αντιπαλότητας τότε ως λύση, πρέπει να εξεταστεί σε βάθος. Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων θα πρέπει να γίνει η βέλτιστη αξιοποίηση όλων των μέσων (πολιτικά, διπλωματικά, οικονομικά, στρατιωτικά) ώστε να αυξηθεί η σχετική μας ισχύς (δική μας έναντι του αντιπάλου). Το εύρος των παραχωρήσεων μας θα είναι ανάλογο της σχετικής μας ισχύος, της αποφασιστικότητας της ηγεσίας και κοινωνίας αλλά και της εικόνας που έχουμε επιτύχει να δημιουργήσουμε στον αντίπαλο (γόητρο). Η δημιουργία γοήτρου είναι μια επίμονος, συνεχής και μακροχρόνια εθνική προσπάθεια.

Ποιος έχει την πρωτοβουλία του κατευνασμού: Κρίσιμος παράγοντας είναι το ποιος έχει την πρωτοβουλία για την επιλογή της πολιτικής του κατευνασμού και του χρόνου εφαρμογής του. Εάν ο κατευνασμός είναι μια επιλογή που φαίνεται ότι λαμβάνεται από την πλευρά που δε διαθέτει –ορατό τουλάχιστον- πρόβλημα ισχύος (όπως η βρετανική αυτοκρατορία στις αρχές του 20^{ου} αιώνα) πιθανόν να επιτύχει. Εάν όμως υπάρχει καταφανής ένδειξη αδυναμίας και ήδη αρχίζουν να δρομολογούνται πιέσεις και απειλές προς το ασθενέστερο μέρος, το αποτέλεσμα θα είναι μια αλυσίδα συνεχών υποχωρήσεων, χωρίς να είναι βέβαιο ότι θα αποφευχθεί η τελική σύγκρουση.

Τι συμφέροντα-δικαιώματα διακυβεύονται: Σημαντικότερος παράγοντας είναι και η φύση των συμφερόντων που διακυβεύονται για τους αντιπάλους. Εάν ομιλούμε για ενδεχόμενο παραχώρησης ζωτικών εθνικών συμφερόντων όπως εθνικής ανεξαρτησίας και εδαφικής ακεραιότητας, η επιλογή του κατευνασμού μάλλον δεν θα αποτελέσει επιλογή ακόμη και σε περίπτωση συντριπτικής διαφοράς ισχύος. Σε περιπτώσεις μερικής απώλειας δευτερευουσών κυριαρχικών δικαιωμάτων, η κατευναστική πολιτική πιθανόν να αποτελεί ενδεχόμενη αναγκαστική λύση.

Ποιος ο επιδιωκόμενος στόχος του κατευνασμού: Πιθανόν το ασθενέστερο μέλος να επιλέξει παρελκυστική πολιτική κατευνασμού με επιδίωξη το κέρδος χρόνου ελπίζοντας σε ανατροπή της δυσμενούς κατάστασης είτε με εσωτερική είτε με εξωτερική εξισορρόπηση της απειλής. Η ελληνική εξωτερική πολιτική έναντι της Ιταλίας αποτελεί παράδειγμα μιας τέτοιας επιτυχημένης κατευναστικής πολιτικής καθ' όλη την περίοδο των προκλήσεων. Η επιλογή του κατευνασμού, ως μέθοδος αναβολής της οριστικής αναμέτρησης με την ελπίδα δημιουργίας καλύτερων συνθηκών ισχύος για τον αδύνατο μέρος είναι η πλέον συνηθισμένη περίπτωση επιλογής αυτής της τακτικής. Η επιτυχία της θα κριθεί από το εάν ο κατευνάζων θα εκμεταλλευθεί σωστά το χρόνο που του προσφέρεται και εάν οι γενόμενες παραχωρήσεις δυνατόν να αντιστραφούν στο μέλλον.

Συνδυασμός του κατευνασμού με άλλες πολιτικές: Η κατευναστική πολιτική για να έχει πιθανότητες επιτυχίας θα πρέπει να συνδυάζεται με άλλες πολιτικές: Η κατευναστική πολιτική –περιορισμένων παραχωρήσεων-δύναται να είναι μια επιλογή που προσφέρουμε στον αντίπαλο μας σε συνδυασμό με την απειλή μιας σύγκρουσης υψηλού κόστους για αυτόν και αβέβαιου αποτελέσματος (μείγμα αποτροπής και κατευνασμού). Μια ενδεχόμενη λύση είναι η αποτροπή να

απευθυνθεί στην κυρία απειλή ενώ ο κατευνασμός να κατευθυνθεί στις δευτερεύουσες απειλές.

Διεθνής νομιμοποίηση του κατευνασμού: Συγχρόνως, η προσφορά του κατευνασμού πρέπει να εκθέτει τον αντίπαλο στη διεθνή κοινότητα σε τέτοιο βαθμό που να καθιστά το κόστος συνέχισης της αναθεωρητικής πολιτικής του απαγορευτικό. Χωρίς να θεωρούμε τους διεθνούς θεσμούς ως πανάκεια, δεν πρέπει να τους παραβλέπουμε. Σε περίπτωση λοιπόν επιλογής κατευναστικής πολιτικής, αυτή θα πρέπει να προβληθεί και να παρουσιαστεί ως η βέλτιστη πρόταση που εξασφαλίζει μια βιώσιμη και ειλικρινή μόνιμη λύση. Η λύση αυτή θα πρέπει να τύχει της αποδοχής της διεθνούς κοινότητας, της νομιμοποίησης της και της θεσμικής αποδοχής της νέας δημιουργούμενης κατάστασης (νέο status quo) από τα διεθνή όργανα και όλους τους κύριους διεθνείς δρώντες. Σημαντική είναι και η δέσμευση του ευνοούμενου μέρους ότι παραιτείται κάθε επί πλέον μελλοντικής απαίτησης-αξίωσης-δικαιώματος. Δεν τρέφουμε την αυταπάτη ότι οι διεθνείς συνθήκες και συμφωνίες είναι απαραβίαστες, άλλα κάθε τυχόν παραχώρηση θα πρέπει να συνοδεύεται όχι μόνο με τη μέγιστη δυνατή δέσμευση του αντιπάλου περί της μη υποβολής νέων απαιτήσεων αλλά και με εγγυήσεις μεγάλων δυνάμεων και διεθνών οργανισμών.

Εσωτερική νομιμοποίηση του κατευνασμού: Χωρίς την ύπαρξη εσωτερικής νομιμοποίησης η επιλογή κατευναστικής επιλογή είναι βέβαιο ότι θα οδηγήσει σε εσωτερική διάσπαση με τα χειρότερα τελικά αποτελέσματα για το status quo. Οι λόγοι της επιλογής, οι εναλλακτικές λύσεις και οι συνέπειες πρέπει να γίνουν γνωστό –σε όσο βαθμό επιτρέπεται στο λαό. Συνήθως αυτό είναι αδύνατο για λόγους διαπραγματευτικής τακτικής κυρίως έναντι του αντιπάλου. Απαιτείται όμως οι πολιτικές ηγεσίες των κοινοβουλευτικών κομμάτων να είναι ενήμερες και σε μεγάλο βαθμό να έχουν δώσει τη συγκατάθεση τους.

Για να συνοψίσουμε: ο κατευνασμός είναι ένα απλό εργαλείο εθνικής πολιτικής. Δεν είναι πανάκεια ούτε είναι κατάρα. Η επιλογή και η εφαρμογή του είναι θέμα ορθολογιστικών εκτιμήσεων και αποφάσεων αλλά και μη ελεγχόμενων παραγόντων (αντιδράσεις μεγάλων δυνάμεων, τυχαία γεγονότα). Βέβαια, η διεθνής πολιτική είναι γεμάτη από παραδείγματα όχι μόνο εσφαλμένων εκτιμήσεων κρατικών δρώντων αλλά και λήψεως μη ορθολογικών αποφάσεων.

Σίγουρα ο κατευνασμός αποτελεί ένα από τα εργαλεία τα οποία πρέπει να χρησιμοποιούνται με μεγάλη φειδώ. Βέβαια είναι προτιμότερο να μην επιτρέψουμε να δημιουργηθούν οι συνθήκες εκείνες που θα μας κάνουν να σκεφθούμε την αναγκαιότητα της εφαρμογής μιας κατευναστικής πολιτικής. Όταν όμως βρεθούμε στο δίλημμα επιλογής κατευναστικής ή μη πολιτικής και προτού επιλέξουμε οποιαδήποτε λύση θα πρέπει να έχουμε προχωρήσει στην ενδελεχή εξέταση των παρακάτω παραγόντων και καταστάσεων:

- Εντοπισμός, αξιολόγηση των απειλών που αντιμετωπίζουμε και κατηγοριοποίηση τους ανάλογα με το βαθμό επικινδυνότητας για τα ζωτικά εθνικά συμφέροντα.
- Εξέταση εάν οι πόροι μας επαρκούν να υποστηρίξουν τους στόχους μας (πιθανόν να απαιτείται αύξηση των πόρων ή περιστολή των στόχων ή τουλάχιστον ιεράρχηση τους και σταδιακή πραγματοποίηση τους),
- Εκτίμηση της ισχύος μας σε σχέση με τους πιθανούς αντιπάλους (η έννοια της ισχύος είναι πάντα σχετική) και σε σχέση με τους επιδιωκόμενους στόχους μας.
- Εκτίμηση των ρυθμών μεταβολής της σχετικής ισχύος (δικής μας έναντι αντιπάλων). Η ισχύς είναι έννοια δυναμική καθώς συνεχώς μεταβάλλεται. Υπέρ ποίου εργάζεται ο παράγοντας χρόνος;
- Ορθή διάγνωση του διεθνούς περιβάλλοντος και των διαθέσεων-συμφερόντων των μεγάλων δυνάμεων.
- Αξιολόγηση της διεθνούς νομιμοποίησης των θέσεων μας σε σχέση με τις απαιτήσεις των αντιπάλων.
- Αξιολόγηση των συνεπειών των παραχωρήσεων που πιθανόν να πραγματοποιήσουμε και της ρεαλιστικής δυνατότητας μας να επιτύχουμε την ανατροπή τους και την επαναφορά του αρχικού status quo.
- Εξέταση της πιθανότητας οριστικής επίλυσης (μέσω παραχωρήσεων) των τριβών με τον αντίπαλο και αποκλεισμό νέων σε βάρος μας διεκδικήσεων.
- Συνέπειες των παραχωρήσεων στην κοινωνία μας (εσωτερική νομιμοποίηση τους).
- Εκτίμηση των επιδιώξεων, στόχων, αποδεκτών απωλειών του αντιπάλου για την επίτευξη των στόχων του μέσω της υλοποίησης των απειλών του.
- Εξέταση του κόστους σύγκρουσης με τον αντίπαλο για το κράτος μας και βαθμός αποδοχής των συνεπειών από την κοινωνία μας.
- Εναλλακτικές λύσεις, κόστος αυτών και εκτιμώμενες συνέπειες.

Για να μην τρέφουμε αυταπάτες, ο κατευνασμός με οποιοδήποτε όνομα και να εμφανίζεται: κατευναστική πολιτική, στρατηγική του κατευνασμού, υποχωρήσεις, παραχωρήσεις, συμβιβασμοί, αποτελεί επιλογή της πλευράς που αντιμετωπίζει ή εκτιμά ότι θα αντιμετωπίσει πρόβλημα στο ισοζύγιο ισχύος. Η επιλογή του κατευνασμού σε κάθε περίπτωση θα οδηγήσει σε παραχωρήσεις προς την αντίπαλη ή αντίπαλες πλευρές και δεν εξασφαλίζεται ότι δεν θα αυξάνονται συνεχώς οι σε βάρος μας απαιτήσεις, ότι θα επιτευχθούν οι τεθέντες στόχοι μας και ότι θα αποφευχθεί τελικά η σύγκρουση. Πιθανόν μάλιστα, ο κατευνασμός να οδηγήσει σε ανεξέλεγκτη σειρά υποχωρήσεων, κατάρρευσης του γοήτρου και της αποτρεπτικής ικανότητας και εσωτερικών ανατροπών. Προϋπόθεση επιλογής μιας κατευναστικής

πολιτικής πρέπει να είναι σε κάθε περίπτωση η εσωτερική του νομιμοποίηση της, δηλαδή τουλάχιστον η εξασφάλιση της αποδοχής της από την κοινωνία.

Σημαντικό, σε περίπτωση που ο κατευνασμός επιλεγεί ως εργαλείο προς κέρδος χρόνου, είναι να περιοριστεί σε όσο το δυνατόν πιο ανώδυνες παραχωρήσεις-πρακτικές –ει δυνατόν αναστρέψιμες/επανορθώσιμες- και να αποφευχθεί κάθε συμβατική δέσμευση λόγω ελλείμματος ισχύος. Μάλιστα, ακόμη και αυτές οι πρακτικές υποχωρήσεων πρέπει να συνοδεύονται με επίσημες ρηματικές δηλώσεις μη αποδοχής των υποχωρήσεων, των πιθανών τετελεσμένων, των ιδίων των πρακτικών και δικαιολόγησης τους ως γενόμενες υπό την απειλή βίας με μοναδικό στόχο την εξασφάλιση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας.

Δεν αποκλείεται, η ζημία εκ των παραχωρήσεων του κατευνασμού να είναι αισθητά μικρότερη από τα αποτελέσματα μιας στρατιωτικής, πολιτικής, οικονομικής καταστροφής ή συνδυασμού των, που θα επικυρωθούν και από μια διεθνή Συνθήκη που θα δημιουργήσει ένα αρνητικό σε βάρος μας νέο status quo. Έναντι μιας τέτοιας εξέλιξης, ενδεχομένως ο κατευνασμός να αποτελεί τη βέλτιστη λύση, καθώς το κέρδος χρόνου να είναι ευεργετικό ώστε οι ζημιές και παραχωρήσεις να είναι επανορθώσιμες στο ορατό μέλλον. Συνήθως οι άνθρωποι αδυνατούν να προβλέψουν τις συνέπειες του πολέμου, το δε μέλλον ανατρέπεται με τον πλέον οδυνηρό τρόπο κέρδη και ζημιές και καθιστά άστοχες τις πλέον ορθολογικές αποφάσεις της εποχής μας.

Η επιλογή του κατευνασμού ως εθνικής στρατηγικής πρέπει να είναι η έσχατη λύση, προσωρινή, λύση «του ελάχιστου δυνατού κακού» και όχι απόρροια φοβικών συνδρόμων, να είναι ορθολογιστικά σχεδιασμένη και προσεκτικά εφαρμοζόμενη, να διαθέτει εναλλακτικές επιλογές και δικλίδες ασφαλείας, να είναι ευέλικτη και έτοιμη να εκμεταλλευθεί τυχόν «opportunity windows» και κυρίως να διαθέτει μεσοπρόθεσμη ή μακροπρόθεσμη πρόβλεψη ανάκτησης της απαιτούμενης ισχύος και επανάκτησης των απολεσθέντων. Καθήκον και μέλημα των ηγεσιών είναι να μην άγονται στην κατάσταση της εξέτασης της πιθανότητας χρήσης του εργαλείου του κατευνασμού. Η διακύμανση όμως της σχετικής ισχύος των κρατών αποτελεί νόμο τη φύσης με συνεπακόλουθο την άνοδο και πτώση αυτοκρατοριών και πανίσχυρων κρατών.

Σύμφωνα με τον Gilpin: « ίσως το μεγαλύτερο καθήκον του σώφρονος και υπεύθυνου ηγέτη είναι να μπορεί να κρίνει πότε ο κατευνασμός θα οδηγήσει σε ειρηνική επίλυση των διαφορών και πότε όχι» (24). Θα τολμήσω να τροποποιήσω και να προσθέσω ότι «ίσως το μεγαλύτερο καθήκον του σώφρονος και υπεύθυνου ηγέτη είναι να μπορεί να κρίνει πότε ο κατευνασμός θα οδηγήσει σε ειρηνική αμοιβαία επωφελή επίλυση των διαφορών χωρίς όμως οι γενόμενες υποχωρήσεις να υπερβαίνουν το αποδεκτό-από την υπάρχουσα ανισορροπία ισχύος- όριο εθνικών απωλειών για την παρούσα στιγμή και χωρίς να υποθηκεύουν το μέλλον του έθνους».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Θουκυδίδης, «Πελοποννησιακός Πόλεμος», Βιβλίο Α΄, παρ:140-144, Εκδόσεις ΓΕΣ, 1960.
2. Όπως παραπάνω, παρ. 80-86.
3. Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, «Η Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική 6^{ος}-11^{ος} Αιώνας», Εκδόσεις Ποιότητα, 2000, σελ. 22-29.
4. Winston S. Churchill, «Απομνημονεύματα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου», Εκδόσεις Ίκαρος, 1963, Βιβλίο Πρώτο, σελ. 237: Από το ημερολόγιο του Winston S. Churchill-17 Νοεμβρίου 1938 «..Ο Πρωθυπουργός είναι πεπεισμένος ότι ο Χερρ Χίτλερ δεν ζητεί νέας εδαφικές επεκτάσεις...Πιστεύει ότι η πράξις αυτή της αποδώσεως θα έχει ως συνέπεια την εξασφάλιση καλών σχέσεων μεταξύ Μεγάλης Βρετανίας και Γερμανίας..Ο κύριος Τσάμπερλαιν είναι πεπεισμένος ότι όλα αυτά θα οδηγήσουν εις γενικήν συμφωνίαν, εις τον κατευνασμόν των δυσारेστημένων Δυνάμεων και εις μακροχρόνιον ειρήνην.»
5. Robert Gilpin, «Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική», Εκδόσεις Ποιότητα, 2004, σελ. 325.
6. Όπως παραπάνω, σελ. 326-330.
7. Όπως παραπάνω, σελ. 325.
8. Edward H. Carr, «Η Εικοσαετής Κρίση 1919-1939, Εισαγωγή στη Μελέτη των Διεθνών Σχέσεων», Εκδόσεις Ποιότητα, 2000, σελ. 73-75.
9. Όπως παραπάνω, σελ. 279-280.
10. «Αίτια και Αφορμές του Ελληνο-ιταλικού Πολέμου 1940-1941», Εκδόσεις ΓΕΣ, 1959, σελ. 161.
11. Hans J. Morgenthau, «Politics among Nations, the Struggle for Power and Peace Alfred», A. Knoff, 1967, σελ. 61.
12. Όπως παραπάνω, σελ. 62.
13. John J. Mearsheimer, «The Tragedy of Great Power Politics», W.W.NORTON & COMPANY, 2001, σελ. 162-163.
14. Όπως παραπάνω, σελ. 164.
15. Robert Gilpin, «Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική», Εκδόσεις Ποιότητα, 2004, σελ. 325.
16. Όπως παραπάνω, σελ. 326.
17. Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, «Η Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική 6^{ος}-11^{ος} Αιώνας», Εκδόσεις Ποιότητα, 2000, σελ. 22-29.
18. Αθανάσιος Πλατιάς, «Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στο Θουκυδίδη», Εκδόσεις Εστία, 1999, σελ. 99.
19. Εγχειρίδιο Εκστρατείας ΕΕ 100-1 «Επιχειρήσεις», Εκδόσεις ΓΕΣ, 1996, σελ. 198.
20. Σχετικά με την έννοια της ισχύος βλέπε στο βιβλίο των Δημήτρης Κώνστας-Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, «Διεθνείς Σχέσεις, Συνέχεια και Μεταβολή», Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, 1997.

21. Carl von Clausewitz, «Η Φιλοσοφία του Πολέμου», Εκδόσεις Τζηρίτα, 1960, σελ. 42-43.
22. Δημήτριος Α. Κατσικώστας, Μελέτη «Ελλάς - Σερβία, Συμμαχία: Όροι και προϋποθέσεις εφαρμογής της συνθήκης του 1912. Αθέτηση ειλημμένων υποχρεώσεων ή ορθολογικός διπλωματικός ελιγμός;»
23. Robert Gilpin, «Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική», Εκδόσεις Ποιότητα, 2004, σελ. 266.
24. Όπως παραπάνω, σελ. 347.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Θουκυδίδης, «Πελοποννησιακός Πόλεμος», Εκδόσεις ΓΕΣ, 1960.
2. Carl von Clausewitz, «Η Φιλοσοφία του Πολέμου», Εκδόσεις Τζηρίτα, 1960.
3. Winston S. Churchill, «Απομνημονεύματα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου», Εκδόσεις Ίκαρος, 1963.
4. «Αίτια και Αφορμές του Ελληνο-ιταλικού Πολέμου 1940-1941», Εκδόσεις ΓΕΣ, 1959.
5. Hans J. Morgenthau, «Politics among Nations, the Struggle for Power and Peace Alfred», A. Knoff, 1967.
6. Εγχειρίδιο Εκστρατείας ΕΕ 100-1 «Επιχειρήσεις», Εκδόσεις ΓΕΣ, 1996.
7. Δημήτρης Κώνστας-Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, «Διεθνείς Σχέσεις, Συνέχεια και Μεταβολή», Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, 1997.
8. Αθανάσιος Πλατιάς, «Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στο Θουκυδίδη», Εκδόσεις Εστία, 1999.
9. Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, «Η Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική 6^{ος}-11^{ος} Αιώνας», Εκδόσεις Ποιότητα, 2000.
10. Edward H. Carr, «Η Εικοσαετής Κρίση 1919-1939, Εισαγωγή στη Μελέτη των Διεθνών Σχέσεων», Εκδόσεις Ποιότητα, 2000.
11. John J. Mearsheimer, «The Tragedy of Great Power Politics», W.W.NORTON & COMPANY, 2001.
12. Robert Gilpin, «Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική», Εκδόσεις Ποιότητα, 2004.
13. Δημήτριος Α. Κατσικώστας, Μελέτη «Ελλάς - Σερβία, Συμμαχία: Όροι και προϋποθέσεις εφαρμογής της συνθήκης του 1912. Αθέτηση ειλημμένων υποχρεώσεων ή ορθολογικός διπλωματικός ελιγμός;»